

nyelvjárását kívánjuk adattárainkban rögzíteni. Ezen a téren mi azokra az esetekre hívjuk fel a gyűjtők és az ellenőrzők figyelmét, amelyek arról tanúszkodnak, hogy a település vagy két nyelvjáróterület határán fekszik, vagy pedig a falu településtörténeti háttérében kereshető a kettősség oka.

5. A fentebb említett lexikai változatok közül külön kívánok szólni a népi (szóbeli) és a hivatalos (írásbeli) földrajzi nevek alaki, szerkezeti különbségeiről. Többször elmondtam és megírtam, hogy a „nyelvben nincs még egy olyan nyelvi jel (morféma), amely alaki, szerkezeti stb. szempontból annyi és akkora különbséget mutatna a kétfajta névhasználat között, mint a tulajdonnév, főképpen pedig a személynév és a helynév. Ennek oka elsősorban az, hogy a hivatalos megnevezési rendszer az államiság egy magasabb fokán fejlődött ki, illetőleg akkor kodifikálódott. Személyneveink esetében általánosan a XV. század végén, illetőleg egyes osztályokban és rétegekben csak a XVI. század elején, dűlőneveink intézményes kodifikálására pedig nagyrészt csak a XIX. század derekán, a jobbágyfelszabadítást követő úrbéri földre rendezés után, amikor is a „kapitalista termelés a föld korlátlan tulajdonjogát kívánta meg” (Simonffy Emil: Agrártört. Tanulm. Bp., 1960. 339; 1. még Tóth Lőrinc: Elméleti és gyakorlati útmutató úrbéri ügyekben. Pest, 1857. 292; Tóth Lajos: Úrbéri kalauz. Pest, 1857. passim). Ezután már a földrajzi hely esetleges változása sem igen vonta maga után a hivatalos dűlőnév – ami persze szerencsés esetben a kodifikált népi név – változását, tehát a kataszteri nevek esetenként letűnt művelési, termelési, társadalmi, művelődéstörténeti mozzanatok őriznek (Ritás, Polétár-föld, Puszta-szentegyház stb.). A két névrendszer közti eltérés Magyarországon már a kodifikáció pillanatában bekövetkezhetett, sok esetben be is következett, elsősorban abból a sajnálatos okból eredően, hogy az 1850-es években és előtte is kataszteri térképeink jelentős részét magyarul nem, vagy alig tudó, ám kartográfiailag igen felkészült német, cseh és morva földmérők készítették, akik a bementett dűlőneveket nagyon sokszor félrehallották, és rossz formában jegyezték le őket. Ezek aztán nem egy esetben tovább hagyományozódtak a később (jobbára az 1860-as években) készült kataszteri térképeken, birtokíveken. A kataszteri neveket és a hivatalos utcaneveket már a zalai kötetben szöveges zárójelbe téve különítettük el a népi nevektől. A somogyi kötet megjelenésétől pedig nemcsak a mai kataszteri neveket, hanem a múlt századiakat is közzétesszük, a Pesty-féle nevekkal együtt. Azért megyünk vissza éppen az 1850-es évekig, mert ekkor különítették el a nagybirtoktól a fölszabadult, illetőleg a jobbágytól megváltott földtulajdont, ami kétségtelenül mind történelmileg, mind pedig gazdaságtörténetileg jelentős korszakhatár.

6. Tudományágunk komplex jellegéből következően már a gyűjtés során érvényesítjük a rokon tudományok (a kartográfia, a gazdálkodástörténet, a néprajz, a folklór, a természet- és a gazdaságföldrajz, a régészet stb.) legalapvetőbb kívánalmait. Ezekről a jövőben sem mondunk le.

C. A Hazafias Népfőnt megyei szervezetei a társadalmi-politikai támogatás mellett – a helyi tanácsokkal karöltve – a gyűjtés szervezéséből is kiveszik részüket. De szólnom kell támogatóink között a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Országos Földügyi és Térképészeti Hivatalának messzemenő segítségéről is, ami abban nyilvánul meg, hogy a gyűjtéshez, ellenőrzéshez, illetőleg a közzétételhez szükséges, mondhatnám, nélkülözhetetlen kataszteri átnézési vázlatokat – két példányban – a munkálatok rendelkezésére bocsátja.

Erről a helyről is megilleti a köszönet a megyei levéltárakat, múzeumokat, végül de nem utolsósorban a Művelődési Minisztériumot, amely a kötetek megjelenéséhez anyagi támogatást is nyújt.

Dr. Ördög Ferenc

Honismereti tanácskozás Köveskálón

A Veszprém megyei Tanács művelődési osztálya, a Révfülöpi Közös Községi Tanács, a Veszprém megyei Levéltár, és a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság szervezésében 1983. szeptember végén tudományos honismereti tanácskozást tartottak a köveskáli művelődési otthonban „Változásvizsgálatok a Káli-medence községeinek népi kultúrájában” címmel. A tanácskozáson bemutatták az 1981 óta folyó közös kutatómunka eddigi eredményeit, s ezek hasznos tanulságul szolgálhatnak a Honismereti mozgalom számára is.

Veszprémről Tapolcára menet vulkáni hegyek koszorújában találjuk a Balaton-felvidék egyik legszebb, egészséges medencéjét, a Káli-medencét. A veszprémi Bakony Múzeum szervezésében S. dr. Laczkovits Emőke tudományos főmunkatárs irányításával, 1981-ben kezdődött meg a terület községeinek széles körű történeti, néprajzi vizsgálata. A kutatás 19 témacsoportot ölel fel és 17 szakembert foglalkoztat.

A konferenciát dr. Törőcsik Zoltán, megyei múzeumigazgató nyitotta meg, és egyúttal köszöntötte a 80 éves dr. Vajkai Aurélt, a megye országos hírnéprajzkutatóját. A Káli-medence történetét nagyon jó, áttekinthető összefoglalásban Veress D. Csaba történész ismertette. Horváth József püspöki könyvtáros egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján adott ízelítőt a táj középkor utáni vallási viszonyairól, Hudy József levéltáros pedig a XVIII–XIX. századi közbiztonság változásait ismertette. Lukács László néprajzku-

tató a lakóház morfológiai változásait mutatta be szép diafelvételekkel, kiemelve a társadalmi összefüggéseket, majd száz év táplálkozási szokásainak változásairól tartott színvonalas előadást dr. Knézy Judit néprajzkutató. Dr. Selmeci Kovács Attila az agrotechnikai változásokat ismertette szemléletesen a Káli-medence földművelésében korszakonként, összefüggésben a természeti adottságokkal, az üzemi lehetőségekkel és a technika fejlődésével. A növénytermesztéssel kapcsolatos hiedelmek és szokások változásairól S. Tamás Márta, helybeli tanítónő tartott nagyon kedves, eleven, üde előadást, majd dr. Csoma Zsigmond kertészmérnök mutatta be a filoxéra hatását a megye hagyományos szőlőtermelésében. Halász Imre levéltáros előadásában értékes adatokat közölt a táj XVIII–XIX. századbeli alsófokú népoktatásáról, amikor a tanítók még 100 pengő forint fizetésért orgonisták, jegyzők, harangozók is voltak, és fizetésüket is maguknak kellett begyűjteniük. Molnár Ágnes néprajzkutató a falvak külső kapcsolatait ismertette, a summások, szőlőmunkások, aratók, napszámosok vándorlásait és a vásározásokat. S. dr. Laczkovits Emőke a család-szerkezet és családi élet változásairól számolt be, igen értékes anyaggal a Győrffy család példáján; az öröklés népi jogszokásairól pedig dr. Gelencsér József jogtanácsos beszélt. A házassági kapcsolatok sokszínűségéről, társadalmi, vallási, foglalkozási, települési eredetéről dr. Gergely Katalin néprajzkutató tartott igen érdekes előadást, s végezetül P. dr. Madar Ilona a vallási szokások és erkölcsök összefonódását, változásának társadalmi hátterét ismertette nagyon részletes gyűjtőmunkája alapján. A kétnapos tanácskozás során megkoszorúzták a község temetőjében kiváló néprajztudósunk, Sebestyén Gyula sírját, akinek munkásságát dr. Andrásfalvy Bertalan méltatta.

A helyszíni gyűjtőmunka még tovább folyik, s a feldolgozás közzétételére előreláthatólag 1986-ban kerül sor. Az eddigi eredményekről a tanácskozás mellett még színvonalas kiadványt is megjelentet a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság; Néprajzi gyűjtőúton a Káli-medence falvaiban címmel.

Dr. Timaffy László

Honismereti kerékpártúra az Ipoly mentén

A Szlovákiában működő CSEMAKOK-szervezetek és művelődési klubok az utóbbi néhány évben egyre nagyobb súlyt helyeztek a történelmi-honismereti munkára. Manapság már nemcsak a Központi Bizottság szervezésében kerül sor nyári művelődési táborozásra, hanem járási, sőt körzeti és helyi szinten is szerveznek egy-két napos vagy akár hosszabb táborozást. Egyre kedveltebbé válnak a fiatalok honismereti kerékpártúrái, amelyek során a résztvevők megismerkednek Dél-Szlovákia művelődéstörténeti és néprajzi értékeivel.

A CSEMAKOK ipolyvábói helyi szervezete keretében működő honismereti kör 1983. évi tevékenységének gerincét a Madách Imre Emléktúra megszervezése és lebonyolítása jelentette. Madách egykori kastélya és sírja a nagykürtösi (szlovákul Velky Krtis) járás területén fekszik. Ebben az évben ünnepeltük drámaköltőnk születésének 100. évfordulóját és Az ember tragédiája ősbemutatójának centenáriumát. Ez határozta meg az emléktúra útvonalát. A túrázóknak Madách-emlékmával kedveskedtünk, ugyanakkor ismertetőt is sokszorosítottunk utunk állomásainak nevezetességeiről.

Ipolyvábótól csupán hét kilométerre fekszik Szécsénykovácsi (Kovácovce). A falucskát az Ipoly szelídén öleli körül, keskeny csíkot hagyva, amelyen a település országúton megközelíthető. A falu temetőjét hegyoldalon találjuk. Itt nyugszanak Krúdy Gyula dédszülei. A Krúdy család a XVIII. században költözött Zólyom megyéből Kovácsiba. A dédszülők, Krúdy János és Virág Terézia hat gyermeket neveltek fel a kovácsi kúriában, köztük az író nagyapját és Kálmánt, a Krúdy- és Mikszáth-művekben irodalmi hőssé előlépett betyárt. Az író Krúdy Gyula családja révén tehát vidékünkhez is kötődik, illő tehát, hogy emlékéit már csak ezért is ápoljuk. A kerékpártúra résztvevői kegyelettel helyezték el virágcsokruk a síron, melyet az Ipolyvábói Alapiskola tanulói gondoznak nagy lelkesedéssel.

Következő állomásunk Pető (Petov) volt. Itt Frano Král szlovák kommunista íróra emlékeztünk, akinek emléktáblája van a volt iskola falán.

Csalárban (Celáry) a magyar repülés történetében úttörő munkát végző Zsélyi Aladár emlékének adóztunk. Zsélyi a Nógrád megyei Bussán született éppen száz évvel ezelőtt, 1883. december 18-án. 1914-ben kipróbált gépével 170 km/óra sebességet ért el, ami abban az időben egyedülálló csúcshoz számított. Ugyanebben az évben halt meg Budapesten, sebfertőzés következtében. Utolsó kívánsága az volt, hogy szülőföldjén temessék el. Teste Csalár temetőjében pihen, sírját egy kalondai szlovák pilóta, Jaroslav Mihály a saját költségén hozatta rendbe 1978-ban.

Bussa (Busince) a környék egyetlen néprajzi szobáckájával dicsekedhet, amelyet a CSEMAKOK kez-